

Av de till mig sända frågorna av gammalt och fornt giver jag till svar av vad jag har hört gamla tala om, och en del har jag själv varit med om.

2895

1

Julslakten.

Dan före (dagen förut) skulle råjen(rågen), som skulle användas till koven (korven) vämas (värmas) i en gryta och malas på hemkven(kvarn). Så bads slacktan(slaktaren). Klockan tre följande mauan(morgon) kölnades (eldades) upp i köksspisen och skaulevannet (skållvattnet) sattes pau(på). Klockan fyra kom slacktan(slaktaren), så intogs en grundlig frukost och många supar. När det var gjort låjjdes(leddes) grisen levande in i stugan, lades pau(på) tavlan och stacks med en kniv. När det var gjort, skar slacktan(slaktaren) kors med kniven i blodet, för det inte skulle levräs. Sen skulle de ha sticksupen, sen skaulades(skållades) grisen och hängdes upp i taket. Räntan togs ut och lades pau(på) ett grynasaull, linnerna eller hararna skulle stekas till slacktan(slaktaren). Så rengjordes räntan, urinblåsan

2895

2

rengjordes, blåstes upp och tåkades(torkades). Däri förvarade gubbarna sitt snus under auet(året). Ett stycke av en tarm gjordes likaså. Däri lade gummorna sina naula(nålar). Hingan(hinnan)

som var om iståt(istret) flaudes(flåddes) au(av), skrapades och tåkades(torkades). Dessa sattes i lyktor i stället för glas. Under hela slakten skulle barn och gummor stau(stå) och ljusa med stickor.

Påföljande dag börjades korvberedningen lika tidigt. Först gjordes blodkorven. När den var färdig att lägga i grytan, frejde(frågade) husmor om korvahaulen(korvhållaren) var hemma. Den, som först svarade ja, fick först smauka koven (smaka korven). Sen tog hon den fåste koven(förste korven) och slog i muåvaunget(murbandet) å sa hault de hemma, hault de hemma, hault de hemma(hålt de hemma). Det skulle vara för inte korven skulle spricka. Lever och mjälte lades i grytan, det skulle också bevara korven, så den inte sprack.

Kovatrauen(korvatråden) som koven(korven) var sydd med, skulle dras ut och gömmas hela auåt(året) och stanna näsblod med, pau sau(på så) vis, att en trau(tråd) skulle knytas om lillfingret på motsatt sida som näsan blödde.

Stanna
näsblod.

Julbrygden.

Maltet mals på hemkven(på hemkvarn). Staul
(stål) lades i maltet för att hindra så det inte blev förgjort.
Dan fåre(dagen förut) söftades maltet in i rena kärlet, så det
inte vrennade(surnade). Klockan tre dagen efter började man brygga.
Karet sattes upp, och rosten lades med kors av staul(av stål) i
botten för att skydda mot troll och onda makter. När vauten(vörten)
var kaulå(kall) joås(gjordes) jästen till ölet och tillsattes
på så vis, att den tjockaste i huset skulle hölja en fäll eller
täcke över sig och kärlet, som ölet var i, och hålla ner jästen,
som var ett träkol i. Lika tjock, som den var, som hällde ner
jästen, lika högt skulle ölet jäsa. Sen lades två(två) knivar
i kors över kärlet.

Julbaket.

När julbaket skulle börjas sattes staul (stål) över döån(dörren) och kors ritades över ugnen. Mor själv försökte att gå en kväll till 9 vedkastar(vedbackar) och stjäla 9 spaunå(spånor) pau(på) varje ställe och kölna (elda) ugnen med fåste gaung(förste gång), sen kunde inte någon förgöra julbaket.

Av julkakorna nämnes slaglimpa. Av dem skulle drängar, pigor och barn ha julakaka. Av den degen bakades kavring, som bakades sau(så) 3 tunna kakor bakades ut och lades pau(på) varandra med tunna fläskskivor emellan och en pinne i mitten. Sen bakades fattigmansbröd av råj(råg),koån(korn) och tjänamjolk (kärnmjolk). Av dessa bakades större, och mindre till fattiga och barn. Dessa kakor kallades för tiggekakor. Sen bakdes meraftans-

bröd. Det bakades av lättjäst deg i runda kakor och tunna med hål i mitten av kakan. Dessa hängdes opp(upp) i taket pau simma (på snöre), där som fanns sparlakanssängar, så skulle de hänga inom sparlakanen.

Sen kom det viktigaste vörtbrödsbaket.

Av den degen skulle tröskekakor bakas. Den, som hade kört oxarna för tröskeverket, skulle ha denna kaka. Den skulle bakas i en avlång lev. Den kallades för tröskelev. Vetebröd förekom ej, men sen bakades tolvhålakringla. Det skulle vara en pau(på) var jula-
hög. Alltså namnen pau julakakorna: slaglimpa, tiggekakor, meraf-
tanskakor, vörtkakor, tröskelev, tolvhålakringlor.

Smil.

Algot Jönny Danielsen

Himmelskudna

jit

Jit om

1929

Luciafesten.

Vid Lucia började förberedelserna till julen. Även då kläddes ut en Luciabrud. Hon var klädd i bomull och en krona på huet(huvudet) med mönna(många) ljus i. Hon gick tidigt omkring i hemmet och bjudd(e) pau(på) saffransbullar. Kaffe var inte allmänt(då)dau.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2895^{6.}

6

Smiland
Kinnarwall lid
Jit o:ca
1929.

Alf. Jenny Wamden
Jit

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2895⁷

7

Tomasnatt.

Den natten voro alla rädda för att vara ute, isynnerhet barn. Det säges, att Oden var ute och körde den natten. Den möllare(mjöltnare), som inte stannade sin kvarn före klockan 12, så stannade Oden den. Även den natten kunde de gå årsgång.

2895

8

Varsel vid julbaket.

Om en kaka vänder sig på greslan eller
i ugnen, så ble de dödsfall i släkten de året, eller om
ved och stickor ble liggande i kors, så var det samma tecken.

2895

9

Julveden.

Veen(veden) till julbrasan skulle va så
laungå(lång), så den lau pau(låg på) en stol ett laungt(långt)
stykke utöver spisen. När den var nedbrunnen, jämnades askan ut.
Sen pau(på) juladasmauan(juldagsmorgon) skulle man se fjät i as-
kan. Var fjäten vända(utåt)utaut skulle någon ut i huset de auåt
(året). Va di vända ingänt(inåt), skulle där födas någon. Askan
skulle sedan förvaras till vaues(våren) och saus(sås) pau(på)
höån(linet), så det blev laungt(långt).

Jät, Sm.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

10.
2895

10

Julfirandet.

Klockan 4 julafton steg husmor opp(upp).
Det första hon gjorde, skulle hon pinna opp, det var hänga opp
gardiner, väggbonader, julabrev, juladuk med äppel i hynen(hörnen)
och en krona av halm eller borst i mitten, blankskurade tenn-
och messingsstakar med talgljus i sattes i fönstren. Sen skulle
de ha frukost: slaglimpa och en halv grisafot var och öl. Sen
skulle det göras i ordning till julen. Fåre (före) klockan 12
skulle fåglaneken sätta opp. Den, som satte fåglaneken högst,
fick det längsta konet(kornet) auåt(året) ätte(efter). Till fåg-
lanek skulle tagas den nek, som sist togs au(av), när de slutade
skjuån(skörden). Julaneken skulle gömmas te vauån(våren) när
koånå(korna) skulle släppas ut pau bete(på sommarbete) å steet
åvå(stigit över) tröskeln skulle di ha nåna strau vaa(några strå.

Julpyntning.

Julaftons
frukost.

Fåglaneken.
4

var) så ingen skulle kunna förgöra dom(dem), så de fick ont i juåt(juvret).

Så går vi tillbaka till julafton. Före kl. 12 skulle granånå vid dörarna(granerna vid dörrarna) sättas opp. i dem sattes staul(stål) för att skydda huset för troll och onda makter. Sen när det var joåt(gjort) doppades det i grytan, som gick sau(så) till. Fåst(först) doppade faa(far), sen moå(mor), sen alla de andra från den äldste till den yngste. Så skulle di äta kött och fläsk och korv till och dricka av det öl och brännvin, som stod pau(på)(bordet)boåt i träkannor och tennstop. Soulet(såglet) var upplagt pau(på) skärvade(svärvade) och väl kretade(snidade) träfat. Sen framåt kvällen skulle di tvätta sig och byta om kläder. När det var gjort, lades julabrasen pau(på). Sen samlades alla till bön och andakt. Far själv läste juldagens evangelium och psalmer, och alla deltog i sången. Sen skulle det bli kvällsmat. Det var lutfisk, kött, fläsk, korv, bruna bönor, ärtavälling, grisahuvudet med ett äppel i munnen stod på bordet och öl och brännvin och bröd. Sen togs julakärven in och alla tåg i en ring och dansade omkring den. Sen breddes den ut på golvet, och alla skulle sova på den. Det skall vara till ett minne av att vår Frälsare låg på halm, när han föddes julanatt. Mat och brännvin skulle stau(stå) pau(på) bordet ifrau (ifrån) julafton till annandagen. De döda skulle komma julanatt

Skriv endast på denna sida!

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2895

11

Doppa i gryt-
an.

Julaftons
kvällsmat.

Halm på
golvet.

De dödas
besök.

2895/16

och äta och dricka öl och brännvin. Sängarna skulle inte bäddas upp juladan, för de döda skulle sova i dem. Juladan skulle inte arbete uträttas. Endast djuren skulle ha sin mat. Julafton skulle också djuren ha lite bättre mat än vanligt. Hästen skulle ha öl och en sup brännvin, koånå(korna) skulle ha en skiva bröd och hö julafton och juladan. Hund och katt skulle äta inne vid bordet och smauka(smaka) allt. Det fanns några, som ledde in hästen i stugan julafton och gav honom ost och bröd och brännvin. Det sista man gjorde julaftons kväll skulle man gå ner i laggan (ladugården) och se om alla koånå(korna) lau(låg) pau(på) ett haull(håll) ette (efter) varandra. Gjordē di de så blef det ett gott auå(år) men lau di(låg de) mot varandra, så ble de ett daulit(dåligt) auå(år).

Med julahalmen piskade di fruktträden juladan, för di skulle bära mycket frukt. På juldagsmorgon, innan man sade något, och innan man steg ur sängen, skulle de första juläpplen ätas, så fick man inte tannaväk(tandvärk) under hela året. Likaså när frukten plockades ner på hösten, så skulle det lämnas lite på varje träd till julakungen julanatt.

Juldagen skulle de äta törabönor(bondbönor) kokta i fläskspad. Det ansågs medföra god hälsa under det kommande året.

Juldagen lekte de julalekar, de gamla med de unga, böby med nötter, ta blundbock, gömma ringen, musla sko,

Skriv endast på denna sida!

Juldagen.

Husdjuren

under julen.

Van

12

Van

Fruktträden.

Van

Julalekar.

Handwritten notes:
Lund
Kinnvall
1940

sopa fiskaleken o.s.v.

Juldagens middag åts av maten pau(på) bordet, sen på kvällen kokades risgrynsgröt. Där som var ungdom lades i en mandel. Den, som först hittade den, blev först gift. Sen kom många grötrim, t.ex. I denna gryta har jag rört med en sked och inte med en stöt, vi får alla tacka matmor för god gröt. Matmor svarar: "Denna gröten är kokt i en gryta och inte i ett stop, tycker Ni det, så äter Ni väl ut alltihop(allt)". Ett grötrim för 80 år sedan: Denna gröten är kokt i en gryta och inte i en al, ingen kan gå förbi Linabergs köksa utan förtal. Illa hörer hon och värre förer hon, låjjå(led, ful) är hon värre än själva Skam, och därför har hon gått längst i salen fram.

Julafton skulle tomten undfägnas med ett fat risgrynsgröt och ett halvt stop brännvin, som sattes ut i ladugården eller på logen.

Det var vanligt under julhelgen att folk klädde ut sig, när det var några stycken tillsammans. De klädde ut sig både till tomtar och julabockar. Då användes antingen fällar eller fauåsking(fåraskinn).

Annandag jul när drängarna voro ute och vattnade hästarna, det var i dajningen(daggryningen), redo de på sina hästar(från gård till gård) frau gauå te gauå) te de ble alla i sällskap. Te vecken gauå de kom, fick de en sup och för det så

Skriv endast på denna sida!

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2895 / 13.

Juldagens
middag.

Grötrim 13

Tomten.

Kläda ut sig.

Staffansskee.

sjongde(sjöng) de Staffansvisan. Den lyder så:

Och Staffan var en stalledräng

Vi tackom nu så gärna

Och för de fålar fem vi tackom dem så gärna o.s.v.

Denna ritt kallades Staffansskee(Staffansskär).

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2895

14

Årsgången.

Den, som ville ge sig ut och gau(gå) auåsgaung(årsgång) julanatt, fick inte säga något, sedan solen hade gautt(gått) ner. Sen skulle han gau(gå) igenom 3 kyrksocknar och gau(gå) till de tre kyrkorna och titta(se) 3 gaunger(gånger) och blausa(blåsa) 3 gaunger(gånger) i nycklahålet och läsa Fader vår avigt 3 gaunger(gånger), men han fick inte vända sig om och titta(se) sig tillbaka, för dau(då) fick han se glosoen(en so), och då stod han(på)pau samma ställe som han var. När han sedan hade gautt(gått) detta, kunde han se vad som skulle hända under (auåt)året, om han gick och tittade i fönstren. Den, som skulle dö under auåt(året), satt huelöså(huvudlös). Skulle någon födas, var där en mer än antalet personer var.

16.
2895

16

Tjugonedag Knut

kördes julen ut. Då togs allt ner, som var prytt med. Så togs den grova kakan fram, och spinnrocken togs in.

Jal. Sn.

2895¹⁷

17

Hur nyårsnyet hälsades.

Den, som var tomhänd, när han såg det första nyårsnyet, han fick gau(gå) tomhänd hela auått(året). Däremot den, som hade något i handen, han fick möet(mycket) hela auåt(året).

De unga hälsade nyet så: niga eller buga 3 gånger och säga 3 gånger: Ring jag bär, det kan väl hända
Innan året gått till ända.

2895

18

Offer till de döda.

Förr i tiden när någon var död, skulle de offra till honom i kistan. Då lades i kistan en psalmbok, ost och brännvin, till havande kvinnor en psalmbok, sax och linda med kläder till barnet. Förmögna människor fick guld och smycken med sig.

2895

19

Vättaljus

har jag aldrig sett, men jag har sett de, som har gett(givit)
dem mjölk att dricka och varit rädda för att göra dem något ont,
för det ansågs, att det bådade olycka över djuren.

—•••—
2895

20

Julgrisen och julkärven.

Att hänga julgrisen levande vid slakten,
har jag aldrig hört. Ej heller har jag hört, att de gav julkär-
ven öl och brännvin.